

1. Лазарев М. П. Документы. Т. 1. – М. : Военмориздат, 1952. – С. 382-396.
2. Левченко Л. Л. Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства 1805-1900 рр. : дисс. ... канд. истор. Наук / Левченко Л. Л. – Николаев, 2004. – 185 с.
3. Никульченков К. И. Адмирал Лазарев / К. И. Никульченков. – М. : Воениздат, 1956. – 200 с.
4. Островский Б. Г. Лазарев / Б. Г. Островский. – М. : Мол. гвардия, 1966. – 176 с.
5. Русское военно-морское искусство : сборник статей ; автор: отв. ред. капитан I ранга Р. Н. Мордвинов. – М. : Военно-Морское издательство Военно-Морского Министерства ССР, 1951. – 460 с.
6. Фирсов И. И. Полвека под парусами / И. И. Фирсов. – М. : Мысль, 1988. – 240 с.

Ляшкевич А. И.

**ВКЛАД АДМИРАЛА Н. ЛАЗАРЕВА В РАЗВИТИЕ МОРСКОГО ДЕЛА
НА ЮГЕ УКРАИНЫ (30-40 ГОДЫ XIX ВЕКА)**

В статье рассказывается об адмирале М. Лазареве как одном из выдающихся фигур военно-морского флота первой половины XIX века. Он вошел в историю флота как великий реформатор и известный мореплаватель. Сосредотачивается внимание на том, что за 18 лет им был сделан большой вклад в укрепление боеспособности Черноморского флота, в совершенствование конструкции парусных кораблей, в введение паровых кораблей, в обучение и воспитание личного состава флота, а также в исследование и освоение мирового океана.

Ключевые слова: морской флот, судостроение, судоходство, история Черноморского флота, офицеры, матросы, адмиралы.

Lyashkevych A. I.

**THE CONTRIBUTION OF ADMIRAL M. LAZAREV TO THE DEVELOPMENT OF THE MARITIME
AFFAIRS IN THE SOUTH OF UKRAINE (30-40 YEARS OF THE SIXTH CENTURY)**

The article tells about Admiral M. Lazarev, one of the outstanding figures of the naval history in the first half of the XIXth century. He went down in history of the fleet as a great reformer and a well-known navigator. The study indicates that during 18 years Admiral M. Lazarev made a great contribution to strengthening the Navy Black Sea Fleet capabilities, improving sailing ship design, using steam ships, training fleet personnel and he also supported the exploration and development of the World Ocean.

The article emphasizes that during the period of command of Admiral M. Lazarev the Black Sea Fleet built 212 ships, among them there were 16 battleships, 8 frigates, 13 navy ships, 55 light sailing ships, and 33 ships for the rowing fleet, 14 steamships and 70 other harbor craft.

From the research that has been carried out, it is possible to characterize the researched person: Mikhail Lazarev was Adjutant general, War Admiral, Commander-in-Chief of the Black Sea Fleet and Ports, Military Governor of Mykolayiv and Sevastopol, honorary member of the Geographical Society, many awards chevalier, he became well-known as one of Antarctica discoverer, reformer, scientist, talented administrator and statesman.

Key words: navy, shipbuilding, navigation, history of the Black Sea Fleet, officers, sailors, admirals.

УДК 378.147 (477)

Солодовник А. О.*

**РОЗВИТОК ФОРМ, МЕТОДІВ І ЗАСОБІВ
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ У 60-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті автор розглядає особливості розвитку форм, методів і засобів фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України у 60-ті роки ХХ століття. Аналіз архівних документів дозволяє стверджувати, що основними формами її організації в морських навчальних закладах у досліджуваній період були: комбінований урок,

*© Солодовник А. О.

практичні заняття, лабораторні роботи, консультації, олімпіади, тематичні вечори, вікторини та конкурси стінгазет. Серед інноваційних методів підготовки курсантів морехідних училищ особливе місце займало програмоване навчання. Для досліджуваного періоду також було характерним активне застосування технічних засобів у навчально-виховному процесі з фізико-математичних дисциплін.

Ключові слова: фізико-математична підготовка, морський навчальний заклад, програмоване навчання, технічні засоби навчання.

Україна на сучасному етапі розвитку намагається зміцнити свої позиції у світовому просторі. З метою досягнення цього завдання 2015 року наказом Президента України було схвалено й затверджено «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»». Цей документ передбачає реалізацію більш ніж півсотні реформ і програм розвитку держави, серед яких особливе місце посідає освітня реформа. На сьогодні ефективність системи освіти будь-якої країни характеризується здатністю забезпечення якісної підготовки молодого покоління до мінливих умов життєдіяльності та праці. Так, ще 2006 року на саміті країн Великої Вісімки був узгоджено вектор розвитку світової освітньої галузі. Країни-учасниці зазначили, що «соціально-економічне процвітання у XXI столітті залежить від здатності країн забезпечувати освіту всіх членів суспільства, з тим щоб дати можливість кожній людині досягти успіху у стрімко змінному світі» [6, с. 115]. Крім того лідери високорозвинених країн світу загострили увагу на проблемі розвитку природничо-математичної підготовки молодого покоління: «ми будемо домагатися впровадження високих стандартів освіти в області математики, природничих наук та інженерії, які мають стати міцною основою глобального інноваційного суспільства» [6, с. 118]. Це пояснюється актуальністю зазначених наук в умовах високого рівня інформатизації всіх галузей людської діяльності.

Фізико-математична підготовка має особливо важливе значення у структурі професійної підготовки фахівців для морської галузі. Вона озброює студентів необхідним запасом знань, умінь і навичок, які є базовими для вивчення дисциплін загальноосвітнього та спеціального циклів. Проте практика діяльності морських навчальних закладів України свідчить про недостатньо високий рівень знань студентів з дисциплін фізико-математичного циклу. Отже, виникає суперечність між постійним зростанням вимог Міжнародної морської організації до рівня підготовки випускників морських навчальних закладів та наявним рівнем знань, умінь і навичок з фізико-математичних дисциплін, які, як зазначалося раніше, є важливою складовою цього процесу. Тому питання дослідження стану фізико-математичної підготовки в морських навчальних закладах України є актуальним.

Серед здобутків сучасної педагогічної науки широке коло досліджень присвячено розвитку фізико-математичної підготовки:

- становлення й розвиток фізико-математичної освіти в Україні (О. Бугайов, Є. Коршак, Г. Луценко, М. Шабаєва, М. Шут та ін.);
- зміст та особливості фізико-математичної підготовки в загальноосвітніх навчальних закладах (Ю. Бабанський, Г. Бевз, Л. Благодаренко, С. Гончаренко, О. Ляшенко та ін.);
- удосконалення якості фізико-математичної підготовки в навчальних закладах України (М. Головка, Т. Засекіна, І. Коробова, В. Савченко, В. Шарко та ін.);
- особливості та принципи організації фізико-математичної підготовки на підготовчих відділеннях й у вищих навчальних закладах (С. Архангельський, М. Жалдак, Н. Муранова, С. Пальчевський та ін.);
- наступність фізико-математичної підготовки в навчальних закладах України (В. Безпалько, П. Воловик, М. Дідовик, О. Матвійчук, В. Сергієнко та ін.).

Разом із тим вивчення наукових джерел дозволяє зробити висновок про те, що комплексний історико-педагогічний аналіз проблеми розвитку форм, методів

і засобів фізико-математичної підготовки студентів у морських навчальних закладах України не здійснювався. Це свідчить про актуальність зазначеного питання в контексті історико-педагогічної науки.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку форм, методів і засобів фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України у 60-ті роки ХХ століття.

60-ті роки минулого століття – це час активних суспільно-політичних подій, які значно впливали на розвиток вітчизняної освітньої системи. Влада розгорнула масштабну діяльність зі вдосконалення всіх ланок освіти, адже її якість впливала на зростання економічного потенціалу держави. Цей період характеризується пошуками більш ефективних форм, методів і засобів навчання молоді та її підготовки до життя в умовах тогочасного суспільно-політичного устрою. Особлива увага приділялася фізико-математичній підготовці фахівців для різних галузей господарства. Її метою було озброєння молоді таким запасом знань, який забезпечить розуміння нею загальних функціональних принципів виробництва та техніки. Саме у 60-ті рр. ХХ століття починається подолання наявного на той час відриву фізико-математичної підготовки учнів і студентів від життя, від виробництва та практичної діяльності [4].

Фізико-математична підготовка студентів у морських навчальних закладах України в досліджуваній період також зазнавала певних змін. Перш ніж перейти до історико-педагогічного аналізу форм, методів і засобів фізико-математичної підготовки в морських навчальних закладах, потрібно визначити їх місце у структурі системи освіти СРСР у досліджуваній період. Морехідні училища здійснювали підготовку фахівців для морського флоту на базі неповної загальної середньої освіти та належали до середньої спеціальної освітньої ланки. Усі середні спеціальні навчальні заклади з 1959-1960 навчального року розпочали свою діяльність з урахуванням Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР», в якому було визначено основні вимоги до освіти та шляхи її перебудови. Як зазначив В. Мрига, головним завданням перебудови середньої спеціальної освіти, розпочате в 60-ті роки ХХ століття, є «дальше вдосконалення її системи з метою наближення до життя, до потреб господарського і культурного будівництва, поліпшення підготовки спеціалістів середньої кваліфікації на основі тісного зв'язку навчання з суспільно корисною працею з тим, щоб забезпечити учням поряд з загальноосвітніми знаннями в обсязі середньої школи одержання необхідної теоретичної і практичної підготовки за спеціальністю» [3, с. 99].

Крім того вчений акцентував увагу на тому, що в контексті вищезазначеного Закону середні спеціальні навчальні заклади мають на меті підготувати такого спеціаліста, який буде готовий до наполегливого впровадження у своїй професійній діяльності прогресивних методів праці і використання нових досягнень науки і техніки. Це вимагало докорінних змін як у структурі, так і у змісті підготовки кваліфікованих кадрів. Трансформація змісту підготовки професіоналів у свою чергу зумовила активний пошук нових форм, методів і засобів навчання молодого покоління. З огляду на це, 1961 року Рада Міністрів СРСР затвердила «Положення про середні спеціальні навчальні заклади СРСР» (постанова від 1 березня 1961 р. № 185), у якому були зазначені основні форми організації навчальних занять у середніх спеціальних навчальних закладах. До них належали: урок, лекція, практичне заняття, лабораторна робота, курсове та дипломне проектування, консультація, навчальна та виробнича практика, виробнича робота, самостійні заняття [5, с. 63]. Далі більш детально зупинимось на проблемі розвитку форм, методів і засобів фізико-математичної підготовки в морських навчальних закладах України у 60-ті роки ХХ століття.

Фізико-математичні дисципліни в досліджуваній період належали до загальноосвітнього циклу дисциплін навчальних планів підготовки фахівців для морського флоту. Їх вивчення мало на меті отримання студентами набору знань,

умінь і навичок в обсязі середньої школи, достатніх для опанування загальнотехнічних та спеціальних дисциплін. Основною формою організації навчальної діяльності з фізико-математичних дисциплін був урок комбінованого типу. Це сприяло тому, що викладачі давали студентам знання не в готовому вигляді, а в процесі їх власної пізнавальної активності, спонукали курсантів до творчої роботи та формування в них особистої позиції щодо сприйняття змісту навчального матеріалу.

Окрім комбінованих уроків застосовувалися й інші форми організації навчання. Так, під час викладання математики, фізики та хімії проводилися практичні заняття, на яких у студентів формувалися і закріплювалися вміння й навички розв'язування задач загальнонаукового та прикладного змісту. Окремою формою проведення навчальних занять з фізики та хімії були лабораторні роботи. Як правило, вони проводилися фронтально або шляхом поділу академічної групи на робочі пари. З метою підвищення рівня знань курсантів при кабінетах математики, фізики та хімії проводилися щотижневі консультації, графік яких заздалегідь затверджувався на засіданні предметної комісії [1, арк. 5]. Курсантам з низьким рівнем знань проводилися індивідуальні консультації. У разі коли таких курсантів було декілька, при кабінетах створювалися так звані «підгоночні» групи, для яких викладачі фізико-математичних дисциплін проводили консультації за додатковим графіком.

Особливе місце серед форм організації навчальної діяльності студентів морських навчальних закладів у досліджуваній період посідали гурткова робота та проведення олімпіад. При кабінетах фізико-математичних дисциплін створювалися гуртки, під час роботи яких курсанти залучалися до виготовлення тематичних стендів, моделей геометричних фігур, фізичних та хімічних процесів, діючих приладів, а також проводили дослідження й лабораторні дослідження, які виходили за рамки програмного матеріалу [1, арк. 7, 13]. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР надіслало лист директорам опорних технікумів і училищ від 12 грудня 1966 року, у якому рекомендувало провести 1967 року Республіканську олімпіаду юних математиків, фізиків, хіміків «з метою покращення якості підготовки спеціалістів середньої кваліфікації з урахуванням вимог сучасного виробництва, науки, культури і перспектив їх розвитку» [7, арк. 19]. Головним завданням олімпіади було підвищення інтересу до математики, фізики, хімії, стимулювання молоді до більш глибокого і свідомого вивчення цих предметів, збагачення їх знань і вмінь, удосконалення їх практичних навичок. Олімпіада проходила у два етапи: перший етап – на базі навчального закладу, другий – на обласному рівні. Робота з підготовки учасників олімпіади проводилася викладачами фізико-математичних дисциплін протягом усього навчального року за спеціальними збірниками тренувальних задач і вправ, розробленими Республіканським навчально-методичним кабінетом по середній спеціальній освіті УРСР. Так, у інформаційному листі № 20-5-69 від 20.09.1968 р. «Про підсумки II Республіканської олімпіади юних математиків, фізиків і хіміків у середніх спеціальних учбових закладах» зазначається, що серед переможців II етапу олімпіади були курсанти Херсонського морехідного училища Міністерства рибної промисловості [8, арк. 64].

Крім зазначених форм роботи, викладачі фізико-математичних дисциплін залучали курсантів до проведення тематичних вечорів, вікторин, конкурсів стінгазет [1, арк. 5; 2, арк. 7]. Під час цих заходів відбувалося розширення та закріплення знань юнаків, розвивалися їх творчі здібності, логічне та критичне мислення, а також формувався стійкий інтерес до вивчення дисциплін фізико-математичного циклу в контексті майбутньої професії.

Контроль якості фізико-математичної підготовки в морських навчальних закладах здійснювався шляхом проведення заліків та екзаменів. Їх метою є перевірка рівня сформованості у студентів готовності використовувати фізико-математичні знання під час вивчення фахових дисциплін та в майбутній професійній діяльності. Навчальними планами передбачалися такі форми підсумкового контролю з фізико-математичних

дисциплін у морських навчальних закладах: математика, фізика – екзамен, хімія – залік.

Нижче наводимо узагальнену таблицю форм організації та контролю якості фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів у досліджуваний період (таблиця 1).

Таблиця 1

Форми фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів у досліджуваний період

Форми організації фізико-математичної підготовки			Форми контролю якості фізико-математичної підготовки
За кількістю студентів	За навчальним часом	За дидактичною метою	
– індивідуальні – групові – колективні	– урочні – позаурочні	– теоретичної підготовки – практичної підготовки – змішаної підготовки	– екзамен – залік

У 60-ті роки ХХ століття, окрім застосування традиційних методів підготовки молоді до опанування обраної професії, відбувається активний пошук інноваційних, узгоджених з рівнем розвитку науки і техніки. З метою вдосконалення навчально-виховного процесу в середніх спеціальних навчальних закладах країни Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР розгортає педагогічний експеримент із впровадження програмованого навчання. Так, у рішенні секції середніх спеціальних навчальних закладів Всесоюзної наукової конференції з проблем програмованого навчання (1966 р.) зазначається, що цей метод «створює гарні умови для розвитку самостійності й активності учнів і в значній мірі індивідуалізує навчання, дозволяє добитися оперативного і постійного контролю над засвоєнням навчального матеріалу. Розвиток програмованого навчання відбувається в органічному взаємозв'язку з розвитком і удосконаленням традиційних методів» [9, арк. 33].

Особливу увагу учасники вищезазначеної конференції приділяли впровадженню програмованого навчання в навчально-виховний процес з фізико-математичних та загальнотехнічних дисциплін: «Насамперед слід створювати програмовані матеріали з природничих, загальнотехнічних і низки спеціальних дисциплін – математики, фізики, хімії, технології металів, деталям машин, опору матеріалів, технічної механіки, креслення, іноземної мови, електротехніки тощо» [9, арк. 37]. Циклові комісії фізико-математичних дисциплін морських навчальних закладів вели активну роботу з упровадження елементів програмованого навчання в навчально-виховний процес. Вона була переважно направлена на організацію безмашинного програмованого контролю з окремих тем. Так, у Одеському морехідному училищі Міністерства морського флоту СРСР у 1965-1966 навчальному році були підготовлені методичні матеріали для проведення програмованого опитування з фізико-математичних дисциплін за темами, зазначеними в таблиці 2 [2, арк. 6].

Заняття із застосуванням елементів програмованого навчання проводилися в морських навчальних закладах у рамках звичайного розкладу. Проте навчальна частина планувала розклад таким чином, що голова та члени предметних комісій, а також викладачі суміжних дисциплін мали змогу відвідувати ці заняття та здійснювати обмін досвідом з упровадження програмованого навчання. Отже, у досліджуваний період метод програмованого навчання стає головним напрямком удосконалення навчально-виховного процесу в морських навчальних закладах у контексті науково-технічної революції.

Таблиця 2

Методичні матеріали для проведення програмованого опитування з фізико-математичних дисциплін

Назва навчальної дисципліни	Тема, з якої готувалися методичні матеріали для проведення програмованого контролю
Математика	– «Формули подвійних і половинних кутів»; – «Інтегрування»; – «Розв’язування вправ з теми «Диференціювання»»
Фізика	– «Закони постійної дії струму»
Хімія	– «Взаємозв’язок між оксидами, основами, кислотами та солями»

Ефективність будь-яких педагогічних методів забезпечується й обраною системою засобів навчання та підготовки студентів. У 60-ті роки ХХ століття відбувався стрімкий розвиток технічних засобів навчання. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти разом із Республіканським науково-методичним кабінетом по середній спеціальній освіті УРСР вели активну роботу з упровадження в навчально-виховний процес разом із програмованим навчанням технічних засобів. З цієї проблематики постійно організовувалися конференції, семінари, педагогічні читання тощо. Зазначені питання було внесено в плани роботи обласних методичних об’єднань, циклових і предметних комісій училищ.

За даними «Звіту про роботу Херсонського базового ордену Трудового Червоного Прапора судомеханічного технікуму імені адмірала Ф. Ушакова за 1969-1970 навчальний рік», наведено перелік актуальних питань роботи методичних об’єднань, серед яких: досвід упровадження програмованого навчання; обладнання кабінету технічних засобів навчання та його використання в навчально-виховному процесі; досвід створення програмованого навчального матеріалу з математики та його використання в процесі навчання; методика використання навчальних кінофільмів під час вивчення нового матеріалу тощо [10, арк. 180].

З метою інтенсифікації навчання в морських навчальних закладах починається розширення матеріально-технічної бази шляхом придбання кінопроекційної апаратури, діафільмопроекторів, епідіаскопів, магнітофонів тощо. Так, в Одеському морехідному училищі Міністерства морського флоту СРСР з’являється клас для програмованого навчання «Акорд», за допомогою якого викладачі мали змогу організувати машинний програмований контроль знань курсантів. Під час ознайомлення з матеріально-технічною базою Херсонського морехідного училища Міністерства рибної промисловості СРСР «викладачі вивчили оснащення кабінетів фізики технічними засобами навчання та керування ними з пульта дистанційного управління. В морехідному училищі Міністерства рибної промисловості модернізовано навчальну машину ОМ-1, що дало змогу одночасно опитувати 15 курсантів, а також виготовлено пристрій для дистанційного керування епідіаскопом» [10, арк. 183]. Аналіз архівних джерел та науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що розвиток технічних засобів навчання та їх упровадження в навчально-виховний процес морських навчальних закладів значною мірою вплинув на підвищення якості фізико-математичної підготовки курсантів.

Підсумовуючи зазначимо, що для досліджуваного періоду характерним є той факт, що фізико-математичній підготовці фахівців для будь-якої галузі людської діяльності приділялась особлива увага не тільки в межах навчального закладу, а й на загальнодержавному рівні. Морські навчальні заклади переорієнтовувалися на включення до програм з математики, фізики та хімії навчального матеріалу, що містив в собі останні досягнення науки та техніки, намагалися підвищити роль самостійної роботи студентів під час вивчення вищезазначених дисциплін, удосконалювали поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою. З огляду на це, виникла

необхідність розширення спектру форм, методів і засобів фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів у досліджуваний період. Аналіз архівних документів дозволяє стверджувати, що актуальним питанням удосконалення підготовки курсантів морехідних училищ з фізики, математики та хімії в досліджуваний період було впровадження в навчально-виховний процес програмованого навчання та технічних засобів.

Реалізація цього питання у практиці морських навчальних закладів давала змогу викладачам продуктивніше використовувати навчальний час, полегшувати сприйняття курсантами складного матеріалу, розвивати в них навички самостійної роботи, установлювати постійний зворотний зв'язок, що у свою чергу підвищувало якість їх фізико-математичної підготовки. У подальшому доцільно провести дослідження проблеми розвитку форм, методів та засобів фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України у 70-80 рр. ХХ століття.

Література:

1. Державний архів Одеської області, ф. Р-2018, оп. 4, спр. 211, 18 арк.
2. Державний архів Одеської області, ф. Р-2018, оп. 4, спр. 235, 9 арк.
3. Мрига В. В. Радянська школа на новому етапі (Організаційно-правові форми перебудови вищої і середньої спеціальної освіти в СРСР) / В. В. Мрига. – К. : Вид. Акад. наук УРСР, 1962. – С. 99.
4. Новая система народного образования в СССР: Сб. документов и статей – М. : Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1960. – С. 308.
5. Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР – М. : Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1961. – С. 63.
6. Образование для инновационных обществ в XXI веке // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия : Международные отношения. – 2006. – № 1. – С. 115-121.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України, ф. Р-4795, оп. 2, спр. 14, 133 арк.
8. ЦДАВО України, ф. Р-4795, оп. 2, спр. 33, 71 арк.
9. ЦДАВО України, ф. Р-4795, оп. 2, спр. 7, 41 арк.
10. ЦДАВО України, ф. Р-4795, оп. 2, спр. 82, 263 арк.

Солодовник А. А.

РАЗВИТИЕ ФОРМ, МЕТОДОВ И СРЕДСТВ ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ МОРСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ В 60-Е ГОДЫ ХХ ВЕКА

В статье автор рассматривает особенности развития форм, методов и средств физико-математической подготовки студентов морских учебных заведений Украины в 60-е годы ХХ века. Анализ архивных документов позволяет утверждать, что основными формами ее организации в морских учебных заведениях в исследуемый период были: комбинированный урок, практические занятия, лабораторные работы, консультации, олимпиады, тематические вечера, викторины и конкурсы стенгазет. Среди инновационных методов подготовки курсантов мореходных училищ особое место занимало программированное обучение. Для исследуемого периода также было характерно активное применение технических средств в учебно-воспитательном процессе по физико-математическим дисциплинам.

Ключевые слова: физико-математическая подготовка, морское учебное заведение, программированное обучение, технические средства обучения.

Solodovnik A. O.

DEVELOPMENT OF FORMS, METHODS, AND TOOLS OF STUDENTS' PHYSICAL-MATHEMATICAL TRAINING OF MARITIME EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE 60TH OF THE 20TH CENTURY

In the article, the author considers the features of the development of forms, methods, and tools of students' physical-mathematical training of maritime educational institutions of Ukraine in the 60s of the XX century. The analysis of archival documents indicates that the main forms of its organization

in maritime educational institutions during the researched period were: a combined lesson, practical classes, laboratory work, consultations, Olympiads, themed evenings, quizzes and wall newspaper contests. Among the innovative methods of cadets' training of maritime educational institutions, a special place was occupied by programmed learning. For the researched period, the active use of technical facilities in the teaching and educational process on physical-mathematical disciplines is also characteristic.

The author comes to the conclusion that at the researched period it has been given to the physical-mathematical training of specialists for any branch of human activity special attention not only within the educational institution but also at the national level. Maritime educational institutions were refocused to including the educational materials containing the latest achievements of science and technology in the curricula on mathematics, physics, and chemistry. The teachers of physical-mathematical disciplines of maritime educational institutions tried to enhance the role of independent work of students in the study of the above disciplines, improved the combination of theoretical learning and practical training.

Key words: physical-mathematical training, maritime educational institution, programmed learning, technical teaching facilities.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 371.671:811.161.2

Султанова Н. В.*

ВИТОКИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ (20-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті схарактеризовано історичні витoki соціального виховання дітей у закладах інтернатного типу у 20-ті роки ХХ століття в Україні. Розглянуто особливості функціонування та структуру дитячого будинку, дитячого містечка, визначено мету, основні завдання соціального виховання дітей у них. Обґрунтовано методологічне підґрунтя, на якому будується соціально-виховна робота з дітьми, які зростають поза родиною. Розкрито особливості практичного втілення ключових аспектів соціального виховання дітей. Проаналізовано політичні, соціально-економічні та організаційно-методологічні умови, що сприяли ефективності використання педагогічних технологій соціального виховання дітей в історії української педагогічної думки.

Ключові слова: соціальне виховання, заклади інтернатного типу, дитячий будинок, методи виховання, суспільний характер виховання, дисципліна, дитячі містечка.

Реформування інтернатних закладів освіти в Україні сьогодні має відбуватися в напрямку пошуку доцільних форм утримання дітей, розроблення та практичного обґрунтування нових варіантів змісту дидактики, пошуку й застосування ефективних набутків соціального виховання дітей. Проте багатогранність і складність завдань, що стоять сьогодні перед суспільством, вимагають від органів освіти нестандартних підходів до розв'язання означених проблем. За таких умов актуальним є звернення до ретроспективного аналізу витоків соціального виховання дітей у теорії та практиці української педагогічної думки періоду стійкого розвитку, розширення та функціонування інтернатних закладів освіти.

Як відомо, складовою та необхідною передумовою соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інтеграції їх у соціальне середовище з метою повноцінного функціонування в ньому є соціальне виховання, що означає «систему соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння дітьми й молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної

*© Султанова Н. В.